
Павел Абрамовіч

...крыпкі чытаць кнігі

не для сябе...

Вытокі прыгажосьці

Нацыянальная школа перакладчыкаў у нашай краіне фактычна адсутнічае, а кнігавыдавецкі бізнэс арыентаваны на расейскамоўнага чытача. Тым ня менш, дзякуючы высылкам непрафесіяналаў рэчышча мастацкага перакладу ў Беларусі не абмялела. Больш за тое, сёння пачало зьяўляцца ўсё больш і больш такіх твораў. Яны альбо друкуюцца ў часопісах, альбо выходзяць асобнымі выданнямі. І хоць творы для перакладу кожны перакладчык абірае па сваіх крытэрах, што робіць працэс разьвіцьця і ўзбагачэньня мастацкага перакладу стыхійным, хаатычным, у ім ёсьць свая логіка і прыгажосць.

26-гадовы віцебчук Арцём Арашонак, які за асабісты кошт надрукаваў уласны пераклад кнігі Германа Гэсэ "Сідхартха", тлумачыць, што выбар кнігі для перакладу на беларускую мову быў абумоўлены "культурнай значнасьцю, глыбінёй гэтага твору". Між тым такую характарыстыку можна даць кожнаму класічнаму мастацкаму

тэксту. Без сумневу, на выбар кнігі для перакладу паўплывалі “кніжныя” прыхільнасці самога А. Арашонка, які самастойна, без падтрымкі дзяржавы і мецэнатаў, здзейсніў гэтую высакародную справу. “Сідхартха” — адна з любімых кніг А. Арашонка, твор, які ён перачытвае. Сапраўды, хто з “вольных” перакладчыкаў пагодзіцца марнаваць час на пераклад нелюбімай кнігі дый яшчэ выдаваць яе ўласным коштам?

А 21-гадовы студэнт-радыётэхнік Сяржук Мядзведзеў, перакладчык “Байцоўскага клуба” Чака Паланюка на беларускую мову, адкрыта кажа, што гэты амерыканскі пісьменьнік прывабіў яго “бунтарскай энергіяй”, і што ён “мабыць, адзіны аўтар, якога я прачытаў поўнасьцю”. На думку С. Мядзведзева, сёння трэба перакладаць сучасных літаратараў.

Як бачым, асабісты густ, літаратурныя прыхільнасці адыгрываюць важную ролю ў сферы прафесійнага мастацкага перакладу. І ў гэтым — зарука посьпеху. Таму што, па-першае, плён працы маладых перакладчыкаў зацікавіць іх аднагодкаў, заахвоціць іх да чытаньня беларускамоўнай літаратуры.

Па-другое, з кожным творам, перакладзеным на родную мову, узрастаюць магчымасці, рэсурсы нацыянальнага слоўнага мастацтва, яно набывае новы імпульс для разьвіцьця. Бо што могуць прапанаваць нам у гэтым плане дзяржаўныя выдавецтвы? Нямецкія казкі, перакладзеныя на беларускую мову з расейскай. Хто будзе чытаць гэтыя літаратурныя “шэдэўры”? Цяжка сказаць. Затое чытача апавяданьняў сучаснага ізраільскага пісьменьніка Эдгара Керэта ці рамана “бацькі” кібэр-панку Уільяма Гібсана “Неўрамантык”, што пабачылі сьвет па-беларуску, уяўляць ня трэба — ім можа стаць кожны з нас.

“Я думаю, першы доказ спакою духу — здольнасьць жыць у адным месцы і заставацца з самім сабою, — пісаў рымскі філосаф Сенэка свайму сябру Луцылію. — Але зірні: ці ж чытаньне мноства пісьменьнікаў і разнастайных кніг не падобнае да валацужніцтва і няўрымсьлівасьці? Трэба доўга заставацца з тым ці іншым з вялікіх аўтараў, сілкуючы імі душу, калі хочаш здабыць тое, што ў ёй застаецца. Хто паўсюль — той нідзе. Хто жыцьцё праводзіць у падарожжах, у таго мноства гасьцінных людзей, а сяброў нямашака. Тое ж самае абавязкова будзе і з тым, хто ні з адным з вялікіх аўтараў ня можа асвоіцца, а прабягае ўсё сьпехам. <...> У мностве кнігі толькі расьсейваюць нас. Таму, калі ня можаш прачытаць усё, што маеш, трэба мець столькі, колькі прачытаеш, — і досыць”.

Сенэка заклікае да ўдумлівага чытаньня (і неаднаразовага перачытваньня) невялікай колькасьці твораў, няспешнага спасьціжэньня кніжнай прыгажосьці і мудрасьці.

На жаль, ня ўсе могуць кіравацца мудрай парадаю гэтага філосафа. Нават сярод сучасьнікаў Сенэкі такіх людзей хапала. Узяць, да прыкладу, Плінія Старэйшага. Напрыканцы 70-х гг. н.э. ён скончыў працаваць над “Натуральнай гісторыяй”. Гэта энцыклапедыя ўтрымлівае вытрымкі, цытаты, нататкі пра вялікую колькасьць іншых працаў, пераважна навуковых. Аўтар цытуе 327 грэчаскіх і 146 рымскіх аўтараў (агульная лічба — 473), большасьць з якіх сёння невядомая.

Плінію Старэйшы зрабіў чытаньне сваёй прафесіяй. Як навукоўца, ён аказаў каштоўную паслугу ўсяму чалавецтву, але чытачом з пункту гледжаньня Сенэкі ён ня быў. Вось Аляксандр Македонскі ў вачах Сенэкі, безумоўна, ідэальны чытач: як вядома, цар ніколі не расставіўся са шкатулкай з гамераўскай “Іліядай”, якую ён ведаў на памяць.

Чытаньне кніг — службовы абавязак і літаратурных крытыкаў. Ня дзіва, што многія пісьменьнікі не паважаюць іх: крытыкі чытаюць кнігі *не для сябе*.

Калі чытачу падабаецца кніга, ён звычайна кажа: “У пісьменьніка N. багатая фантазія” альбо “Літаратар L. малюе дзівосы” ці яшчэ нешта падобнае. Аднак, як гэта не парадаксальна, прафесійныя пісьменьнікі, пачуўшы такія кампліменты ад чытачоў і крытыкаў, страшэнна крыўдзяцца. Чаму?

Усім нам вядомы Капялюшнік (ці Шапавал — у перакладзе Максіма Шчура) з “Прыгодаў Алісы ў Краіне Цудаў”. Выдатны персанаж, што і казаць; своеасаблівая візітоўка Льюіса Кэрала. Але ці казачны ён, ці выдуманы? Як высвятляецца, у Англіі яшчэ ў часы Кэрала было пашыраным выслоўе “mad as a hatter” (“шалёны як Капялюшнік”). Людзям, якія рабілі капялюшы, даводзілася мець справу з іртуцьцю — без яе немагчыма было вырабіць фетр. Іртуць выклікала атручваньні, у выніку чаго няшчасныя капялюшнікі пакутвалі ад сутаргаў, галюцынацыяў і іншых псіхічных расстройтваў. Відаць, вы ўжо здагадаліся, што я хачу гэтым сказаць. Шапавал — цалкам рэалістычны персанаж. Кэрал мог на свае вочы пабачыць такога нябогу-капялюшніка альбо пачуць аб ім ад сяброў, каб потым бліскуча выкарыстаць ягоны вобраз у сваёй літаратурна-мастацкай Галактыцы.

Ці яшчэ адзін прыклад. Габрыэль Гарсія Маркес заўсёды абуряецца, што ў ягоных кнігах бачаць шмат выдумкі. “Ні ў адной з маіх кніг, халера, няма фантазіі!” — гневаецца Маркес у размове з Мануэлем Перэйра. І ў якасьці прыкладу прыводзіць эпізод з жоўтымі матылямі з рамана “Сто гадоў адзіноты”. “Я выдатна памятаю, як у наш дом у Аракатаке прыходзіў манцёр, — распавядае Маркес свайму суразмоўцу. — Мая бабуля махала анучай, пужаючы белага матыля, і я чуў, як яна бурчала: “Чорт падзяры! Я не магу прагнаць гэтага матыля. Кожны раз, як зьяўляецца манцёр, ён залятае ў дом...”. Маркес, па ягоных словах, адчувае сябе прысаромленым кожны раз, калі ў яго кнігах знаходзяць хоць каліва фантазіі.

З гэтага вынікае, што жыцьцё для літаратара нашмат цікавей і важней за самую мудрагелістую фантазію і самую прыгожую казку. “Жыцьцё страшнае і цудоўнае..., — пісаў Антон Чэхаў у апавесьці “Стэп”. — Крыж каля дарогі, цёмныя мяхі, прастора і лёсы людзей, якія сабраліся вакол вогнішча, — усё гэта само па сабе было так цудоўна і страшна, што фантастычнасьць небыліцы ці казкі блякла і зьлівалася з жыцьцём”.

Давайце і мы, усьлед за пісьменьнікамі, вучыцца назіраць за навакольным сьветам, бачыць і разумець яго фантастычную прыгажосьць.

